

ĮVERTINIMO TEORIJA GRĮSTO MODELIO TAIKYMAS ĮGYVENDINANT SOCIALINĮ DARBĄ SU SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOMIS

Prof. dr. Vida Gudžinskienė

Mykolo Romerio universitetas
Socialinės gerovės fakultetas
Edukologijos ir Socialinio darbo institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4716
El. paštas: vida.gudzinskiene@mruni.eu

Rimvydas Augutavičius

Mykolo Romerio universitetas
Socialinės gerovės fakultetas
Edukologijos ir Socialinio darbo institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas +37060558297
El. paštas: augutavr@mruni.eu

Justina Višnevskienė

VšĮ „Vilniaus SOS vaikų kaimas“
Ozo g. 37, LT- 07171 Vilnius, Lietuva
Telefonas +37060636733
El. paštas: justina.visnevskiene@gmail.com

*Pateikta 2016 m. kovo 14 d.
Parengta spausdinti 2016 m. gegužės 16 d.*

doi:10.13165/SD-16-14-1-02

Anotacija

Straipsnyje analizuojama bei pristatoma įvertinimo proceso socialiniame darbe teorija bei praktiniai socialinio darbo metodai, taikomi dirbant su socialinės rizikos šeimomis. Būtent tinkamas įvertinimo teorijos socialiniame darbe supratimas ir gebėjimas perteikti

pagrindinius teorinius principus praktikoje tikslingai taikant praktinius įvertinimo metodus, atliepia tikslinės grupės poreikius bei padeda siekti užsibrėžto tikslo ir teigiamo pokyčio. Pasirinkto metodo taikymas arba metodų sujungimas priklauso nuo tam tikrų veiksnių: tikslinės grupės, teikiamų paslaugų, siekiamo tikslo, supančios aplinkos, darbuotojo kompetencijų, tikslinės grupės poreikių bei kt. Straipsnyje apžvelgiame kombinuotąjį įvertinimo metodą arba instrumentą, kuris yra paremtas šeimos ekologinio žemėlapiu, kitais sociometriniais situacijos įvertinimo bei stiprybių/trukdžių identifikavimo metodais. Aptariamas metodas naudojamas įvertinimo etape pasitelkiant meninį ir platesnį negu braižymo naudojimo būdą. Klientai dalyvauja įvertinimo etape ir patys kuria savo šeimos ekologinį žemėlapią naudodamiesi pagalbinėmis priemonėmis ir tokiu būdu kartu su socialiniu darbuotoju kuria naratyvą, apibūdinanti kliento ir aplinkos santykius, apibrėžia stiprybes ir silpnybes bei įvardina sunkumus ir problemas, kurias klientas įgalinamas spręsti sudarant ir įgyvendinant individualų šeimos vystymosi planą. Straipsnyje aptariamas įvertinimo metodas yra sukurtas praktinio indukcinio metodo pagrindu, atsižvelgiant bei inkorporuojant įvertinimo teorijos socialiniame darbe pagrindinius principus ir rekomendacijas. Šis metodas yra adaptuotas darbui su socialinės rizikos šeimomis ir iš esmės gali tapti puikiu kasdienio socialinio darbo įrankiu, padėsiančiu sukurti gerus santykius su klientu, grįstus abipusiu pasitikėjimu, skirtųjų pripažinimu ir konstruktyviu bendradarbiavimu. Instrumento pagalba darbuotojas, kartu su klientu, kuria naratyvą, tai yra bendrą kliento šeimos ir socialinės problemos įvertinimą, kuris padeda atskleisti (tiek darbuotojui, tiek klientui) problemos kontekstą, stiprybes bei trukdžius, įvertinti turimus resursus ir galimybes. Bene pats svarbiausias privalumas – tai instrumento pagalba išgryninamas socialinio darbo poreikis konkrečiu atveju, tikslai, kuriuos nusprendžiama iškelti sudarant individualų šeimos vystymo planą.

Reikšminiai žodžiai: įvertinimas, socialinio darbo teorija, įvertinimo metodai, socialinės rizikos šeima, socialinis darbas.

Įvadas

Socialiniai darbuotojai, ypač dirbantys su socialinės rizikos šeimomis, dažnai susiduria su sunkumais organizuojant socialinio darbo ir efektyvios socialinės pagalbos šeimai procesą bei, nepaisant didelių žmogiškųjų ir laiko investicijų į šeimos atvejį, rezultatai retai yra ženklūs. Iš dalies tai gali būti paaiškinama itin menka klientų tikslinės grupės motyvacija keisti savo situaciją ir elgseną, tačiau lygiai taip pat galima būtų teigti, kad socialiniu darbuotojų „nugalinimas“ (turint omenyje procesą, kuomet dėl tam tikrų objektyvių priežasčių ir egzistuojančios praktikos, socialiniai darbuotojai neturi galimybių efektyviai dirbti) nesuteikiant jiems reikiamų praktinių įgūdžių ir įrankių, reikalingų efektyviai įgyvendinti socialinio darbo procesą gali būti priežastis tų nesėkmių, su kuriomis susiduria socialiniai darbuotojai. Bendraujant su socialinį darbą dirbančiais asmenimis taip pat dažnai tenka išgirsti frazę: „socialinio darbo teorija labai skiriasi nuo praktikos, tai yra du atskiri dalykai“. Šis teiginys, ištartas specialistų, kurie iš esmės turi gebėti reflektysiai naudotis teorinėmis žiniomis praktikoje, išryškina socialinių darbuotojų negebėjimą socialinio darbo teorijos perkelti į praktinį lygmenį, kas taip pat gali nu-

lemti nesėkmes darbe. Norėdami padėti socialiniams darbuotojams atsikratyti klaidingos nuostatos ir įgalinti juos efektyviam darbui, aptarsime įvertinimo, kaip bazinio socialinio darbo proceso etapo, sėkmingos veiklos garanto (McDonald, 2006) ir įrankio įgyvendinant socialinio darbo praktiką teorinę sampratą. Taip pat pateiksime praktinio – teorinio įvertinimo instrumento (įrankio) modelį, kuris sėkmingai naudojamas dirbant socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis (O’Loughlin, 2016).

Socialinio darbo teorijoje yra visuotinai sutariama, kad įvertinimas socialiniame darbe yra nepaprastai svarbus praktinio darbo organizavimo etapas. Daugelio mokslininkų nuomone (McDonald, 2006), tai yra bene pats svarbiausias etapas, kuris sudaro pagrindą nuosekliai įgyvendinti visus kitus etapus ir siekti efektyvaus pokyčio kliento situacijoje. Nepaisant to, gana menkai yra bandoma sisteminti ir analizuoti pačią įvertinimo teoriją ir jos principus (Bradley ir Parker, 2014). MRU Socialinio darbo studijų programos akreditavimą 2016 metais vykdę tarptautiniai ekspertai įvardino, jog yra nepaprastai svarbu, kad universitete dirbantys akademikai vykdytų mokslinę veiklą, kuri orientuotųsi į teorijos kūrimą ir vystymą bei plėtojamą ne tiek aklaik perkeliant ar adaptuojant užsienio autorių teorijas į Lietuvos kontekstą, tačiau, turint omenyje Lietuvos kultūrą, sociopolitinę ir ekonominę terpę, aktyviai kurti ir plėtoti socialinio darbo teoriją pagal mūsų kontekstą. Neabejotinai, ekspertai turėjo omenyje ne „grand“ teorijų kūrimą, o labiau orientuotis į teorijos, kuri išplauktų iš praktikos, poreikio atrasti naujas strategijas ir metodus, atsakyti į svarbius praktinius ir mokslinius klausimus, plėtojamą. Tokia teorija indukcijos būdu išplaukia iš konkrečios praktikos arba, tiksliau įvardinant, tų praktikos įgyvendinimo taškų, kuriems egzistuojančios teorijos negali pasiūlyti efektyvaus darbo organizavimo galimybių. Lietuvos autorių darbuose skiriama labai nedaug dėmesio diskusijai apie socialinio darbo teoriją ir labai pasigendama studijos apie įvertinimo teoriją socialinio darbo praktikos procese. Taip pat susiduriama su efektyvių socialinio darbo metodų trūkumu dirbant praktinį socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis. Akivaizdu, kad neseni traagiškai pasibaigę įvykiai Lietuvoje, kuomet, nepaisant socialinių darbuotojų ir kitų sričių specialistų formalaus dėmesio socialinės rizikos šeimoms, šių situacijos nesikeičia, o kai kuriais atvejais netgi blogėja, atskleidė socialinių darbuotojų negebėjimą efektyviai taikyti socialinio darbo teorijos ir praktinių metodų, apsiribojant šeimos kontrolės, paprasto pokalbio ir lankymo namuose metodais. Ne problemos *diagnostika*, o gebėjimas įžvelgti šios problemos priežastis, suvokti visuminę situaciją bei taikyti tinkamas priemones ir metodus nukreiptas į priežastį, o ne pasekmę gali sudaryti prielaidas efektyviam darbui. Todėl labai svarbu, kad socialinis darbuotojas suprastų ir gebėtų naudotis Lietuvos kultūriniam kontekstui pritaikytomis įvertinimo technikomis, leidžiančiomis atlikti tikslingą planavimą, taikyti reikiamą intervenciją bei siekti teigiamo pokyčio. Šiame straipsnyje siekiame aptarti naujausia socialinio darbo teorija grįsto praktinio įvertinimo metodo taikymą praktikoje ir tikimės, kad šis metodas gali tapti puikia pagalbine priemone socialiniams darbuotojams.

Šio straipsnio tyrimo objektas – įvertinimo teorija pagrįsto praktinio metodo kūrimas ir taikymas praktikoje.

Tyrimo tikslas – atlikti įvertinimo teorijos socialiniame darbe analizę bei aptarti autorių sukurto teorija grįsto įvertinimo metodo taikymą praktikoje.

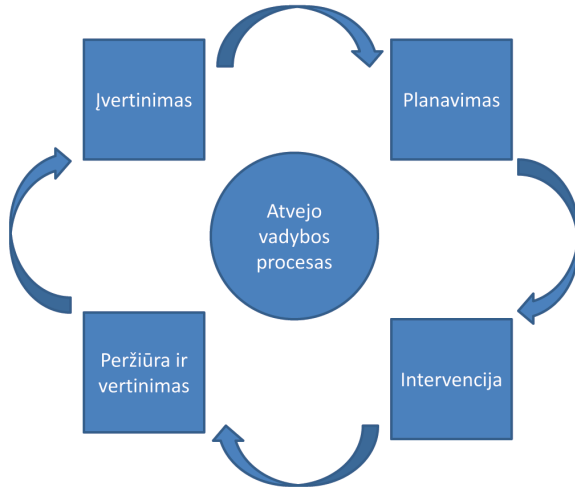
Tyrimo klausimai: Kokie yra pagrindiniai įvertinimo teorijos taikymo socialinio darbo praktikoje principai? Kaip socialinio darbo teoriniai principai siejasi su įvertinimo metodų praktiniu taikymu? Kaip autorių sukurtas ir praktikoje taikomas įvertinimo metodas padeda įgyvendinti pagrindinius įvertinimo teorijos principus ir pasiekti šio etapo tikslus?

Atliekant tyrimą buvo naudotas mokslinės literatūros bei kitų informacijos šaltinių analizės metodas, siekiant apibendrinti ir susisteminti įvertinimo teorijos ir praktikos teorines žinias bei praktinio taikymo principus; o taip pat teorinės indukcijos metodu grįsto praktinio socialinio darbo metodo kūrimo ir validavimo strategijos taikymo praktikoje empirinis tyrimas, tai yra, autorių sukurto metodo, paremto pagrindiniais teoriniais įvertinimo etapo principais bei egzistuojančiais instrumentais, taikymo praktikoje tyrimas, naudojantis stebėjimo ir atvejo analizės metodais. Buvo stebimas ir analizuojamas įvertinimo metodo taikymo praktikoje susietumas su pagrindiniais teoriniais principais ir praktinio metodo taikymo pagrindu įgyvendinami pagrindiniai įvertinimo etapo tikslai, kurių pasiekimo būtinybė yra apibrėžta teorijoje.

1. Įvertinimo teorija socialiniame darbe

Pradedant mūsų diskusiją apie įvertinimo teoriją socialiniame darbe, svarbus paties socialinio darbo proceso, kuris gali būti suvokiamas kaip praktinė socialinio darbuotojo veikla siekiant pokyčio, supratimas. Socialinio darbo, kaip ir bet kokios kitos profesijos pagrindas yra teorija (Bardauskaitė ir Gudžinskienė, 2007), kuri, be kitą ko, remiasi praktiniais metodais (Gvaldaitė ir Švedaitė, 2005). Johnson (2003, 2010) teigia, kad socialinio darbo praktika yra sudėtinis, tačiau integralus procesas, kurio struktūrą sudaro keli teoriškai atskirti, bet praktikoje tarpusavyje glaudžiai susiję etapai arba fazės. Skirtingi mokslininkai šiuos etapus įvardina ne vienodai ir jų pateikiamų proceso etapų skaičius gali įvairuoti nuo 3-4 iki daugiau nei 10. Vis dėlto, bene labiausiai paplitęs ir universaliai naudojamas yra Sutton (1999, 2011) siūlomas socialinio darbo proceso skirstymas į 4 pagrindinius etapus (1 pav.) pagal taip vadinamą ASPIRE modelį: kuriame AS (assessment) yra įvertinimas; P (planning) yra planavimas; I (intervention) yra veikla; RE (review and evaluation) yra peržiūra ir rezultatų vertinimas arba tiesiog vertinimas. Johnson (2003, 2010) naudojami Sutton pasiūlytu socialinio darbo proceso skirstymu ir teigia, kad įvertinimas yra pirmasis socialinio darbo proceso žingsnis arba socialinio darbo praktikos organizavimo pradinis etapas.

Parker (2013) bei Barlett (1970) ir Coulshed (2012) teigimu, įvertinimas yra suprantamas kaip esminis socialinio darbo praktikos tikslas. Remiantis šia socialinio darbo teorijos nuostata, kai kurių Vakarų Europos šalių įstatymų leidėjai išplėtojo atskiras įvertinimo gaires, kurios leidžia siekti efektyvaus planavimo, intervencijos ir pozityvių rezultatų (Frameworks for assessment, UK). Be jokios abejonės, įvertinimo reikšmė socialiniame darbe yra grindžiama ne teoriniais apsvarstymais, o tam tikromis

1 pav. Socialinio darbo proceso etapai. Sutton C, 1999, 2011

Fig. 1. The Stages of the Process of Social Work

praktinėmis išvalgomis. Pavyzdžiui, remiantis 2003 metų Victoria Clambie atvejo tyrimo rekomendacijomis, buvo akcentuota būtinybė plėtoti įvertinimo kokybę, siekiant užtikrinti vaiko apsaugos įgyvendinimą. Tam, kad galėtume geriau suprasti įvertinimo proceso socialiniame darbe svarbą, mums svarbu aptarti įvertinimo, kaip teorinės sąvokos, apibrėžimus bei pažvelgti į jų sampratą įvairovę. Anot Bradley (2014), tai kaip mes suvokiame įvertinimą, gali nulemti ką ir kaip mes atliksime įgyvendindami šį etapą. Žvelgiant į Valstybinės lietuvių kalbos komisijos išaiškinimą, įvertinimas yra apibūdinamas kaip „įvertis“, tai yra pažymys, balas. Tuo tarpu, vertinimas yra suprantamas kaip procesas, kurio metu atliekamas konkretus įvertinimas. Kitą vertus, labai svarbu suprasti, kad lietuviškas žodis įvertinimas yra naudojamas kaip vertimas iš anglų kalbos žodžio „assessment“. Internetinis Cambridge anglų kalbos žodynas pateikia tokią šio žodžio reikšmę: „tai yra vertinimas arba sprendimas dėl tam tikro dalyko kiekio, vertės ar svarbos, arba tam tikro priimto sprendimo vertinimas“. Tuo tarpu internetinis Oxford anglų kalbos žodynas įvertinimą (assessment) apibrėžia kaip tam tikro dalyko vertės, kiekio, kainos arba reikšmės apibūdinimą. Iš šių apibrėžimų pagrįstai kyla prielaida, jog kiekvienam reiškiniui, kuris yra matuojamas (vertinamas) reikalingas tam tikras mato vienetas ar tam tikra vertinimo priemonė. Taigi, jeigu mes, pavyzdžiui, norime įvertinti tam tikro daikto svorį, mums reikia pasirinkti mato vienetą (pvz., kilogramas, tona ir pan.) bei įrankį, kurio pagalbą atliksime matavimą (svarttyklės). Kitą vertus, socialiniame darbe mums retai kada tenka atlikti fizinės išraiškos matą turinčių dalykų vertinimą ir daug dažniau mums svarbu įvertinti (išmatuoti) tam tikras savybes, reiškinius ir santykius. O kaip gi mes matuojame šiuos dalykus, kokie matavimo vienetai ir instrumentai gali būti panaudoti? Be jokios abejonės, paprastos

svarstyklės čia nepadės. Kaip teigia Parker ir Bradley (2014) bei Coulshed (2012), įvertinimas mums suteikia galimybę vertinti (arba spręsti apie) tam tikro reiškinio buvimo ar nebuvimo faktą, apie gerų ir blogų savybių egzistavimą ir panašiai. Taigi, šioje vietoje itin svarbu gebėti kritiškai vertinti tam tikrus ne fiziologinio pobūdžio dariusius. Antrą vertus, netgi tais atvejais, kai mes vertiname dalykus ar reiškinius, kurių negalime pamatuoti fiziškai, mums reikalinga tam tikra priemonė arba instrumentas, leidžiantis įvardinti tam tikrų faktorių egzistavimą, šių faktorių lygį, mastą, paplitimą. Savaiame suprantama išvada, jog mums yra reikalingi kriterijai arba atspirties taškas, kurio pagalba galime įvardinti, kad tam tikroje situacijoje turime problemą. Pavyzdžiui: „šioje situacijoje susiduriame su padidėjusia rizika vaiko sveikatai ir gerovei“. Pagal ką (kokius kriterijus) galime spręsti apie tokios grėsmės egzistavimą ir jos mastą? Nevienareikšmiškai, tačiau galime numanyti, jog smurtas, vaikų poreikių netenkinimas, medicininės priežiūros nesuteikimas vaiko ligos atveju, yra tie kriterijai, kurie padeda įvardinti, kad egzistuoja socialinė rizika. Kokio lygio ši rizika bus? Tai, savaiame suprantama, gali būti matuojama atsižvelgiant į rizikos faktorių skaičių, jų pasireiškimo dažnumą ir kitus aspektus.

Johnson (2003) ir Yanca (2010) mano, kad analizės sąvoka yra neatskiriama nuo įvertinimo ir netgi teigia, kad „socialinė analizė ir yra įvertinimas“. Ką turėjo omenyje Johnson? Turime suprasti, kad analizė (analysis) yra duomenų arba informacijos apie tam tikrą reiškinį, procesą, problemą arba tiesiog asmenį (šeimą) socialinėje aplinkoje apdoravimo, sisteminimo ir interpretavimo procesas, kuomet šiems reiškiniams, procesams ir kt., yra priskiriamos reikšmės pagal tam tikrus teorinius kriterijus. Pavyzdžiui, apibendrinant atsakymus į priklausomybės nuo alkoholio laipsnio nustatymo testą (remiantis pateikiamu interpretavimo raktu), gauname, kad asmuo yra ankstyvojoje (žalingo alkoholio vartojimo) stadijoje. Tačiau, mūsų manymu, įvertinimas turi būti suprantamas daug plačiau nei tam tikrų duomenų analizė ir interpretavimas. Tai turėtų būti suprantama kaip socialinio darbo veiklos organizavimo mechanizmas, kurio pagrindu užmezgamas darbinis santykis su klientu, renkama informacija, susijusi su kliento situacija, ši informacija yra analizuojama ir interpretuojama, keliamos hipotezės apie problemų atsiradimo priežastys ir priimami sprendimai dėl tolimesnių socialinio darbuotojo ir kliento veiksmų sprendžiant problemą. Šie elementai kartu yra suprantami kaip įvertinimo proceso uždaviniai. Toks teorinis įvertinimo turinys, o kartu ir etapų skirstymas, leidžia susieti įvertinimo procesą su veiklos planavimu bei tolimesne socialinio darbo įgyvendinimo veikla, išvengiant griežto šių proceso fazių atskyrimo praktiniame lygmenyje. Johnson (2003, 2010) taip pat teigia, kad įvertinimas, be kitą ko turi būti suprantamas kaip tęstinis procesas, tai yra – nauja informacija yra gaunama, analizuojama, interpretuojama bei priimami sprendimai kiekviename iš vėlesnių socialinio darbo praktikos etapų (planavimo, veiklos ar vertinimo metu), tad įvertinimo etapo atskyrimas yra galimas tik teoriniame lygmenyje. Kitą vertus, įvertinimo etapui būdingos veiklos yra intensyviausiai įgyvendinamos pirminiame darbo su klientu (šeima) etape (Healey, 2012), prieš pradėdant planuoti bei įgyvendinti plane numatytas veiklas, todėl šį etapą ir turime vadinti įvertinimu, tačiau, kartu nepamiršti, jog įvertinimas tęsiasi viso socialinio darbo proceso įgyvendinimo metu.

Manome, jog kalbant apie įvertinimą socialiniame darbe, mums vertėtų prisiminti retorinę diskusiją apie mokslškumo ir meniškumo santykį socialinio darbo praktikoje. Ką mes turime omenyje? Jeigu socialinis darbas yra mokslas, tai jam turėtų būti būdingas mokslškumo principas, tai yra galimybė mokslškai pagrįsti tam tikros praktinės veiklos procesą. Galime leistis į diskusiją giliau ir teigti, kad mokslui yra svarbu remtis tam tikromis pozityvistinėmis vertybėmis ir akcentuoti objektyviai egzistuojančios realybės faktą. Tai yra, jeigu mes turime tam tikrą socialinę situaciją, kaip kad, pavyzdžiui – mama nuolaidžiauja nuolat šeimoje smurtaujančiam tėvui ir pateisina tokį jo elgesį teigdamą, kad „vaikai nusipelnė, nes buvo negerai“, „aš jį sunervinau, nes nepa-ruošiau valgio“, tai esant tokiai situacijai, socialinis darbuotojas privalo reaguoti siūlydamas mamai savipagalbos grupės paslaugą moterims, nukentėjusioms nuo smurto artimojoje aplinkoje, nes to reikalauja kognityvinė socialinio darbo teorija (nes tokiais atvejais ši strategija yra veiksmingiausia). Remiantis moksline objektyvistine prielaida, mes turėtume tikėtis pakankamai prognozuojamo rezultato. Be kitą ko, socialinio darbuotojo veiksmai turėtų būti pakankamai nelankstūs ir remtis tam tikromis klišėmis arba šablonais (tai yra panašiomis situacijomis taikomos panašios intervencijos ir panašiai). Remiantis tokia prielaida, įvertinimas irgi tampa pakankamai struktūruotas ir remiasi tam tikrų standartizuotų klausimų – atsakymų paieškos principu. Kita kryptis socialiniame darbe yra paremta socialinio darbuotojo asmenybinių kompetencijų svarba ir remiamasi prielaida (Lindsay, 2013), kad žmogaus socialinės problemos yra kintantis ir subjektyviai konstruojamas reiškinys, kurio neįmanoma suspausti į tam tikras standartizuotas veiklas, intervencijas ir tuo pačiu įvertinimo instrumentą. Šiuo atveju, socialinis darbuotojas, remdamasis savo mokslinėmis žiniomis, įgūdžiais vertina situaciją pakankamai plačiai, atsižvelgia į dalykus, kurie jam yra svarbūs ir aktualūs, tai yra matomi tie dalykai, kurie taikant standartizuotus klausimynus nebūtų matomi ir dokumentuojami. Vis tik tarpinio, arba taip vadinamo subalansuoto požiūrio šalininkai mano, kad įvertinimas socialiniame darbe turi apimti tiek meno, tiek ir mokslo aspektus, nes tik tokiu būdu galima užtikrinti, kad įvertinimo procesas apims socialinio darbuotojo įgūdžius, sąmoningumą, skirtybių priėmimą praktikoje (Parker, 2007 ir Coulshed 2012). Clifford (2008) mano, kad įvertinimas socialiniame darbe būtinai apima mokslinius, teorinius, meninius, etinius bei praktinius elementus ir negali būti apsiribotas siaurame bei vienapusiškame įvertinimo modelio taikyme. Tokiu atveju įvertinimas socialiniame darbe yra suvokiamas kaip darbo įrankis, o ne diagnostinis ir apibendrinantis (prescription) mechanizmas (Bradley, 2014), kurio pagrindu yra tiesiog įvardinamos (diagnozuojamos) egzistuojančios problemos. Diagnostinis įvertinimo naudojimas, kaip teigia Fook (2012), kuomet tiesiog surūšiuojame problemas į tam tikras kategorijas (gerai rūpinasi – blogai rūpinasi; saugu – nesaugu; žalingas alkoholio vartojimas; aukštas socialinės rizikos lygis ir pan.), pats savaime socialiniam darbuotojui nesuteikia nieko kito, kaip tik galimybę „rūšiuoti“ klientus ir jų situacijas į grupes pagal tam tikras charakteristikas. Be jokios abejonės, galima būtų teigti, kad žinant tam tikrą „diagnozę“, galime pritaikyti tinkamą gydymą, tačiau daug svarbiau yra išeiti už tradicinio „medicininio“ socialinio darbo supratimo ir suvokti, kad svarbus ne tiek pats problemos apibrėžimas, kiek gebėjimas suvokti šios problemos priežastis. Tai yra,

žmogaus individualios savybės, socialinė aplinka, kurioje žmogus gyvena, gali smarkiai skirtis, todėl ir priežastys, kurios nulėmė tam tikros rizikos atsiradimą, gali būti skirtingos. Šis principas, mokslinėje literatūroje vadinamas personalizacija, daro stiprią įtaką įvertinimo modelio struktūrai, kadangi atsiranda poreikis atsižvelgti į klientų individualias bei socialinės aplinkos skirtynes, tam, kad suvoktume visuminę situaciją ir gebėtume eiti link efektyvios intervencijos. Įvertinimas turi padėti ne tik įvertinti tai, kas yra gerai, o kas nelabai, kas pavojinga, o kas sąlyginai saugu ar panašiai, tačiau ir leisti priimti tam tikrą sprendimą dėl tolimesnių veiksmų arba veiksmų nesiėmimo, šių veiksmų planavimą bei įgyvendinimą, kas turėtų sudaryti sąlygas siekti teigiamų pokyčių (Bradley, Parker 2014). Taigi, iš esmės, įvertinimas yra ne tik diagnostinis instrumentas, tačiau ir procesas, kurio metu suvokiame problemą, keliamo hipotezę apie šių problemų atsiradimo priežastis, sprendžiame apie poreikį imtis tam tikros intervencijos, suplanuoti pokytį ir, iš esmės organizuoti patį socialinį darbo praktikos procesą. Įvertinimas, kuris leidžia tik atlikti tam tikrą diagnostinę funkciją, palieka socialinį darbuotoją beginklį ir bejėgį organizuojant pagalbą, kadangi nesuteikia galimybių apčiuopti problemas priežastį ir dažnai veda link darbo nesėkmės arba problemos fikcijos viename taške (niekas iš esmės nesikeičia kliento situacijoje nepaisant pastangų siekiant pokyčio). Žvelgiant į paraleles tarp socialinių problemų „diagnostikos“ ir žmogaus fiziologijų problemų, galime išvelgti tam tikrų panašumų. Pavyzdžiui, galvos skausmas dažniausiai tėra simptomas tam tikros ligos ar psichofiziologinių organizmo reakcijų į aplinką; o simptominis galvos skausmo gydymas problemą gali išspręsti tik lokaliai, trumpam laikui ir nepanaikinti problemos priežasties. Todėl, nutraukus simptominių gydymą, simptomai gali vėl pasireikšti. Socialiniame darbe taip pat galime pastebėti panašių situacijų, kuomet bandome „gydyti“ simptomus, kuriuos mums pavyko „diagnozuoti“, tačiau iš esmės nesprenđžiame problemos, kadangi negebame išvelgti priežasties – pasekmės ryšio ir kliento situacija nesikeičia.

Kaip jau svarstėme anksčiau, analizė (įvertinimo metu) atliekama siekiant tam tikriems įvykiams bei teiginiams suteikti prasmę, atkurti visuminį situacijos paveikslą bei suvokti kas vyksta konkrečioje situacijoje ir kodėl taip atsitinka (Milner ir O'Byrne, 2009 ir O'Loughlin, 2016). Šioje vietoje yra svarbu paminėti ir tai, kad kliento personalizacija bei kliento skirtumų priėmimas glaudžiai siejasi su socialinio darbo vertybėmis ir poreikiu išvelgti kliento stiprybes bei jas sustiprinti tam, kad klientas pajustų galintis pats daryti įtaką savo gyvenimo pokyčiams. Pats įvertinimas mums reikalingas tam, kad galėtume situaciją suvokti (judgement), o ne „teisti“ (to judge) žmogų dėl jo poelgių ar situacijos, kurioje jis atsидūrė (Middleton, 1997 ir Healey, 2012). Įvairūs autoriai mano, kad socialinis darbuotojas, atliekantis įvertinimą, turėtų vengti subjektyvumo, kai yra vadovaujamas išankstinėmis nuostatomis arba tam tikros charakteristikos priskiriamas klientams, o tam tikros charakteristikos ir faktai yra ignoruojami ar nuvertinami. Milner ir O'Byrne (2009) teigia, kad socialiniam darbuotojui yra itin svarbu kritiškai suvokti, kokią įtaką įvertinimui jie gali turėti interpretuodami situaciją, todėl, siekiant išvengti subjektyvumo, būtina pasitelkti apsauginį mechanizmą, padedanti išvengti realybės iškraipymo. Beje, realybę reikėtų suvokti ne kaip objektyviai egzistuojančias nekintamas tiesas (pvz., alkoholizmas yra nulemtas genetiškai), tačiau labiau kaip subjektyviai žmogaus konstruojamą sociali-

nę realybę (tai yra žmogus, santykiyje su jį supančia aplinka ir pačiu savimi sukuria savęs vaizdinį su visomis to pasekmėmis), kurios dalimi esame ir mes. Taigi, laikydamiesi šios konstruktyvistinės nuostatos, mes judame nuo „visa žinančio eksperto“ pozicijos („aš geriau žinau ką tu galvoji mušdamas savo vaiką“), link „pagalbos sistemos elemento“ koncepto, kuomet kartu su klientu analizuojame subjektyvią socialinę realybę, suvokiame ir padedame suvokti klientui socialinių problemų priežastis ir drauge einame link planuoto pokyčio. Tai yra, kaip teigia Johnson (2003), darbuotojas naudojasi savo žiniomis kaip priemone suprasti klientą situacijoje bei padėti klientui suvokti jo situaciją pačiam. Milner ir O'Byrne (2009) siūlo socialinio darbo įvertinime pasitelkti taip vadinamą „derybų“ (negotiation) strategiją – paremtą santykio tarp kliento ir socialinio darbuotojo modeliu, kurio rezultatas – bendras naratyvas kaip įvertinimo pagrindas ir šaltinis. Cooper (2000) ir Parker (2010) taip pat mano, kad socialinis darbuotojas, kuris gali reflektyviai suvokti ir vertinti savo vidinius jausmus bei užtikrinti kliento įtraukimą (bendradarbiavimą) į įvertinimo procesą, ne tik sukuria gerus santykius su klientu, tačiau ir tampa kliento aplinkos stiprybe, tam tikru ištekliu, kuris gali būti panaudotas siekiant pokyčio. Įvertinimo metu socialinis darbuotojas išklausos, patikslina klientų pateiktą informaciją ir aplinkybes gaudamas informaciją iš kitų šaltinių ir aktyviai bendradarbiaudamas (dialogo metu) sudaro naratyvą, bendrą kliento situacijos istoriją. Pats įvertinimas tampa dialogo procesu, o ne faktų rinkimo procedūromis (Parker, Bradley 2014).

Nors teorijoje yra kalbama apie įvertinimą, kaip apie integralaus socialinio darbo proceso elementą, tačiau praktikoje įvertinimą atskirti nuo intervencijos gali būti sudėtinga, kadangi netgi paprastas interviu arba konsultacija, kurios metu renkama informacija, gali taip pat būti ir intervencine veikla, kuomet žmogus, kalbėdamas apie savo problemas, geriau jas suvokia, pats išsivardina jų atsiradimo priežastis ir nusprendžia imtis veiksmų problemai spręsti. Johnson (2003) taip pat teigia, kad įvertinimas yra ir dvišalis procesas, apimantis darbuotojo ir kliento sąveiką renkant, tikrinant, interpretuojant informaciją bei priimant bendrus sprendimus dėl tolimesnių veiksmų. Manoma, kad tokia strategija įgalina klientą ir padeda jam pasijausti savo situacijos „ekspertu“, galinčiu pasiekti pokytį savo situacijoje.

2. Įvertinimo metodai socialiniame darbe

Kokia informacija yra renkama įvertinimo metu? Savaiame suprantama, kad mes turime rinkti informaciją tikslingai, siekiant suprasti situaciją ir kartu padėti klientui šią subjektyviai konstruojamą realybę suvokti. Tačiau, apibendrinant galime susisteminti socialinio darbo teorijos autorių nuomonę, ir teigti, kad svarbiausia rinkti informaciją apie patį klientą, jo socialinę aplinką (šeimą, draugus, kitus svarbius asmenis ir socialines grupes, bendruomenes, kurioms šie žmonės priklauso), socialinius ryšius, problemą, poreikius, riziką, stiprybes ir silpnąsias puses, galimus išteklius ir kt. (Johnson, 2003). Bradley (2014) teigia, kad efektyviam įvertinimui atlikti socialiniai darbuotojai gali naudotis skirtingais įvertinimo metodais ir pagalbinėmis priemonėmis, kurių pasirinkimas iš esmės priklauso nuo tikslinės grupės, su kuria dirba socialinis darbuotojas, bei socia-

linio darbuotojo darbo organizavimo stiliaus. Kaip jau esame diskutavę anksčiau, standartizuotos anketos bei klausimynai gali palengvinti socialinio darbuotojo darbą suteikdami tam tikrus rėmus bei gaires, tačiau tuo pačiu neįgalina jo žvelgti giliau ir naudotis „asmens skirtųjų“ arba personalizacijos principu. Diagnostinis klausimynas gali padėti įvardinti problemą, tačiau nesuteikia galimybės suprasti jos priežasties. Tam, kad galėtume suprasti ne tik problemą, tačiau ir klientą jo situacijoje, sunkumų arba problemų ištakas ir priežastis bei pradėti galvoti apie sprendimus dėl atitinkamos intervencijos siekiant pokyčio, mums reikalinga kitokio pobūdžio technika, kuri integruotų meninio ir mokslinio stiliaus įvertinimo principus, praplėstų darbuotojo ir kliento suvokimą bei vestų prie visuminio situacijos supratimo, kurio pagrindu socialinis darbuotojas ir klientas sutaria dėl bendros veiklos siekiant pokyčio.

Šiame straipsnyje aptariamo įvertinimo modelio sudarymo poreikis dirbant su socialinės rizikos šeimomis yra kilęs iš noro suderinti mokslinį ir meninį socialinio darbo stilius bei apjungus gerąsias šių modelių savybes, pateikti praktinį įvertinimo modelį, kuris veda į socialinio darbo plano sudarymą, paremtą kliento stiprybių modeliu, kliento įgalinimo ir įtraukimo į įvertinimo procesą principais. Šiame modelyje atsispindi naujausioje socialinio darbo teorijoje akcentuojamos įvertinimo atlikimo vertybės ir proceso organizavimo principai. Noras sukurti šį modelį yra taip pat nulemtas poreikio suteikti įvertinimo procesui prasmę bei susieti įvertinimo procesą su kliento įgalinimo, įtraukimo į bendrą pokyčio planavimo procesą galimybėmis, tuo pačiu orientuojantis į praktinį socialinio darbo įgyvendinimą ir efektyvumą. Taip vadinamas įvertinimo naratyvas yra kuriamas drauge su klientu, panaudojant tam tikrus įvertinimo įrankius bei pasitelkiant pagrindines atvejo vadybos socialiniame darbe vertybes bei proceso organizavimo principus. Tikimės, kad šis praktinis įvertinimo modelis ir tolimesnis jo plėtojimas padės kurti efektyvią ir į rezultatą orientuotą socialinio darbo praktiką, pritaikytą Lietuvos kontekstui bei padės socialinį darbą dirbantiems žmonėms panaudoti jo teikiamas galimybes organizuojant socialinį darbą su įvairiomis klientų grupėmis. Socialinio darbo profesijos pagrindas yra teorija, kuri pagrįsta praktiniais metodais, kurie gali būti taikomi viso socialinio darbo proceso eigoje. Gvaldaitė ir Švedaitė (2005) teigia, kad socialinio darbo metodas yra planingas ir tikslingas socialinio darbuotojo veikimas, siekiant tvaraus pokyčio individo gyvenime. Pažymima, kad metodinio veikimo tikslas yra ne tik individo esamos situacijos pokytis ir jo dabartinių problemų sprendimas, bet ir asmens įgalinimas tolesnei savarankiškai ir sėkmingai gyvenimo praktikai, o tai reiškia, kad socialiniu darbu metodiškai siekiama vidinio pokyčio. Taigi, įvertinimo metodas turi ne tik padėti atlikti įvertinimą bei įgyvendinti šiam socialinio darbo procesui keliamus tikslus, bet ir įgalinti klientą siekti pokyčio jo situacijoje. Manome, kad tokiomis savybėmis pasižymi mūsų aptariamas įvertinimo metodas. Ko siekiame šiuo praktiniu įvertinimo modeliu? Siekiame atlikti socialinės paramos tinklo analizę, įvertinti poreikius, sudaryti pagal schemą šeimos socialinių ryšių žemėlapi, išskirti stiprybes ir trūkumus bei galimus pagalbos organizavimo resursus. Šie dalykai iš esmės integruoja ir atspindi pagrindinius anksčiau aptartus socialinio darbo įvertinimo proceso uždavinius ir tikslus bei padeda susieti įvertinimą su sprendimų priėmimu ir veiklos planavimo organizavimu.

2.1. Įvertinimo įrankių (metodų) taikymas dirbant socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis

Organizuojant socialinį darbą su klientu (šeima), įvertinimo etapas itin svarbus savo turiniu, kadangi nuo jo efektyvumo priklauso situacijos ir realybės suvokimas bei tolimasis darbas su klientu (šeima). Norint efektyviai ir tikslingai taikyti tam tikrus socialinio darbo modelius, socialinis darbuotojas privalo pasirinkti tokį darbo stilių, kuris atitiktų daugelį veiksnių: tikslinę grupę, kliento (šeimoms) savybes, poreikius, darbuotojo kompetenciją ir t. t. Socialinio darbuotojo tikslas yra klientą (šeimą) įgalinti, tačiau šis veiksmas priklauso nuo to, kokius socialinis darbuotojas atranda būdus užmegzti ir palaikyti santykį, įgyti pasitikėjimą, pagarbos buvimas, nesmerkimas. Socialinis darbuotojas privalo išryškinti ir pastebėti kliento (šeimoms) stiprybes bei mažus pokyčių žingsnelius bei gebėti įtraukti klientą (šeimą) į bendrą kūrimą (Jurkunienė, Gajdoskienė, Jokubauskė 2015). Kaip jau minėjome, iš socialinių darbuotojų girdima, kad socialinio darbo teorija skiriasi nuo praktikos, todėl dažnai pasitelkiama darbo metodu „aš manau reikia taip ...“, „spėju, kad...“, man atrodo, kad...“ ir t. t. Socialinių darbuotojų praktikoje dažnas atvejis, kai darbuotojas jaučiasi neturintis įrankių, skirtingai negu kitų specialybių specialistai, pvz., medikai, rašytojai, staliai ir kt. Tačiau neįmanoma paneigti, kad be tam tikrų žinių bagažo negalėtų gerai atlikti savo darbo joks specialistas, todėl ir socialinio darbo specialybės pagrindas yra teorija ir žinios, kurias būtina pagrįsti praktikoje ir praktiniais metodais. Gvaldaitės ir Švedaitės (2005) teigimu, socialinio darbo metodas apibūdinamas kaip planingas ir tikslingas socialinio darbuotojo veikimas, kurio tikslas – siekimas tvaraus pokyčio individo gyvenime. Tačiau individo esamos situacijos pokytis ir esamų problemų sprendimas nėra vienintelis keliamas tikslas, svarbus asmens įgalinimas tolesnei savarankiškai ir sėkmingai gyvenimo praktikai.

Socialiniame darbe įvertinimas yra suvokiamas kaip darbo įrankis, kurio naudojasi socialinis darbuotojas organizuodamas savo darbą su klientu (šeima), tačiau svarbu kokias priemones ir metodus socialinis darbuotojas pasirenks tam įrankiui panaudoti ir įgyvendinti. Šioje dalyje mes apžvelgsime praktinį įvertinimo modelį, kuriuo buvo atlikta socialinės paramos tinklo analizė, pagal schemą sudarytas šeimos socialinių ryšių žemėlapis, pasitelkiant „netradicines“ priemones, išskirtos stiprybės ir sunkumai bei identifiikuoti galimi pagalbos organizavimo resursai. Atlikus sėkmingą įvertinimą sistemingai bei nuosekliai pereinama prie veiklos planavimo etapo susiejant įvertinimo metu gautas žinias ir informaciją orientuojantis į sprendimų priėmimą.

2.2. Praktinio įvertinimo modelio sudarymas

Praktinis įvertinimo modelis yra sudėtinis socialinio darbo proceso etapas, kurio pradmenys kilo iš socialinio darbo šeimos konsultavimo metodų, kurie padeda konsultantui norima linkme daryti įtaką šeimos santykiams. Šeimos konsultavimo metodai skirstomi į metodų grupes: sociometrinius, elgesio modeliavimo, vaizdinių ir paradokso (Navaitis, 2002). Praktinio įvertinimo modelio kūrimui didelę įtaką turėjo sociometriniai metodai. Navaitis (2004) teigia, kad sociometriniai metodai padeda konsultantui ir klientui (šeimai) objektyviai vertinti šeimos struktūrą bei sukuria prielaidas pakeisti

svarstymus apie šeimos ryšius realiais veiksmais. Vienas iš sociometrinių šeimos konsultavimo metodų, tai Šeimos ryšių tinklo (šeimos ekologinio žemėlapijo) metodas. Šis metodas padeda išsiaiškinti šeimos narių ryšius su bendruomene ir tų ryšių įtaką šeimoje tenkinamiems poreikiams. Metodas taip pat padeda konsultantui nustatyti asmenis arba institucijas, galinčias suteikti pagalbą šeimai.

Praktiniam įvertinimo modeliui pasirinktas naudoti šeimų ryšių tinklo metodo pagrindas. Šis metodas pasirinktas naudoti kaip šeimos konsultavimo dalis įvertinimo procese, tačiau skyrėsi nuo „tradiciskai“ sudaromo šeimos ryšių tinklo metodo, kadangi šiam metodui pasirinktas „netradiciskinis“ sudarymas pasitelkiant įvairias vaizdines priemones. Įvertinimo modelyje su klientais (šeimomis) išbandytas vaizdinis šeimos ryšių tinklo kūrimas. Klientai (šeimos) iš anksto įspėti, kad jie patys kurs savo šeimos ryšių tinklą su pateiktomis priemonėmis. Jo kūrimo metu negali būti ir nėra klaidų, neteisingų išdėstymų, priimamas kliento (šeimos) sprendimas kaip teisingas ir jam svarbus.

Praktinio įvertinimo modelio vaizdinis šeimos ryšių tinklo sudarymas priklauso nuo kliento (šeimos) ir konsultanto, kadangi tai priklauso nuo daugelio veiksnių: nuo konsultanto ir kliento (šeimos) ryšio (ar klientas (šeima) pasitiki konsultantu, ar nebijo atskleisti tam tikros informacijos ir t. t.) nuo asmeninių kliento (šeimos) ir konsultanto savybių (pvz. kalbumas arba nekalbumas, lėtas kalbėjimas arba greitas kalbėjimas, dėmesio kreipimas į nereikšmingus įvykius ir t. t.), nuo esamos kliento (šeimos) situacijos (stabili situacija, krizė, besitęsianti problema, naujai iškilusi problema ir pan.), nuo kliento (šeimos) motyvacijos buvimo arba nebuvimo (noriai kalba arba vengia kalbėti apie savo situaciją.), nuo kliento (šeimos) patirties (nuo įvykių šeimoje, užimtumo, išsilavinimo, šeimos aplinkos ir t. t.). Taipogi svarbu, kad klientas (šeima) vaizdinį šeimos ryšių tinklo sudarymą priimtų kaip pagalbos būdą, kuriuo siekiama kelti tolimesnius tikslus bei spręsti problemas.

Vaizdinis šeimos ryšių tinklo sudarymas. Vaizdiniam šeimos ryšių tinklui pasirenkamos gairės, kurių išdėstymas vaizdžiai nupasakoja šeimos situaciją.

Metodo atlikimui pasirinkti grafiniai simboliai:

- Stiprus ryšis
- Įtemptas ryšis
- Neapibrėžtas ryšis
- Nutrūkęs ryšis
- Silpnas ryšis

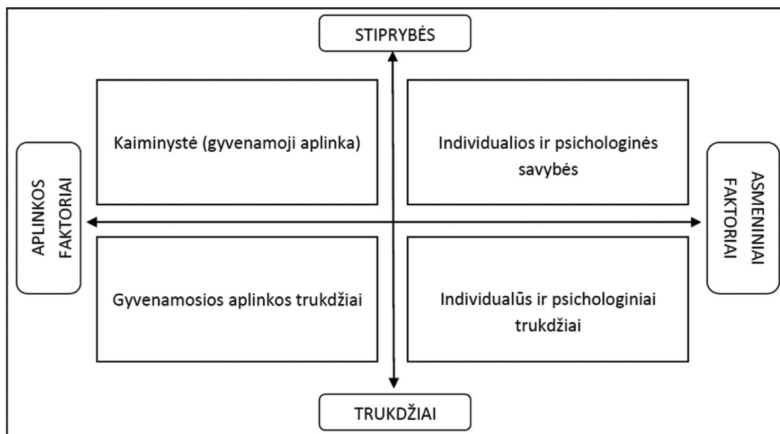
Šiems grafiniams simboliams pažymėti pasirinkti spalvoti pieštukai. Asmenų ir institucijų žymėjimui pasirinkti spalvoti lipnūs lapeliai, ant kurių buvo užrašomi vardai, pavadinimai arba simboliai. Pagrindą atstojo didelis baltas lapas. Klientams pristatytos priemonės, su kurių pagalba jie sudarė savo šeimos ryšių tinklą (klijuodami spalvotus lapelius ir braižydami spalvotais pieštukais ryšius) atsižvelgiant į aptartus iš anksto simbolius. Klientai buvo informuoti, kad ypač svarbu pamatyti visumą, t. y. šeimos sudėtį, šeimos socialinius ryšius, vaidmenis ir t. t. Įvardijama, kad tik pats klientas arba šeima geriausiai žino savo šeimos situaciją.

Pagrindiniai sudarymo principai:

- Pasirinkti spalvoti lapeliai (dažniausiai 2 arba 3 spalvos), kurie suskirstyti į asmenis ar institucijas (pvz., Raudoni lapeliai – neigiamai apibūdinami objektai; žali lapeliai – teigiamai apibūdinami objektai, geltoni lapeliai – neutraliai vertinami objektai).
- Pagrindo viduryje klientas pavaizduoja save ir savo šeimos narius.
- Aptartas pagrindas, kurio plotyje išdėstomi objektai. Objektų išdėstymo vieta, plotas ar atstumas turėjo reikšmės, kurios aptartos (pvz. arti priklijuotas lapelis su tam tikru vardu arba pavadinimu, reiškia, kad objektas yra arti fiziškai arba dvasiškai).
- Kiekvienas atsiradęs objektas aptartas. Konsultuojamiesiems buvo užduodami tiksliniai klausimai, susiję su nurodytu objektu.
- Konsultuojamieji patys sprendė kokias spalvas pasirinks, kokius atstumus nubrėž ir t. t.

Taikant vaizdinį šeimos ryšių tinklo kūrimą, klientas (šeima) bei konsultantas gali pasirinkti jiems atitinkamus simbolius ir reikšmes, kurios kuo daugiau pavaizduotų realią situaciją ir atitiktų klientą (šeimą). Šio metodo taikyme atmetami kraštutiniai bei griežtos ribos, klientas kuria savo šeimos vaizdą, kuris neturi analogo ir atitiktų kitam klientui (šeimai).

Praktinio įvertinimo modelio užbaigimui bei vaizdinio šeimos ryšių tinklo analizei ir apibendrinimui naudojamas Stiprybių ir trukdžių metodas 2 pav.

2 pav. Kliento (šeimos) stiprybės ir trukdžiai. Parker, Bradley, 2014

Fig. 2. Client's (family) strengths and interferences

Klientas (šeima) pagal šeimos situaciją, kuri pavaizduota vaizdinio šeimos ryšių tinklo kūrimo metu užpildo Kliento (šeimos) stiprybės ir trukdžiai lentelę. Lentelė suskirstyta į keturis blokus: stiprybės, trukdžiai, aplinkos faktoriai ir asmeniniai faktoriai.

Blokai sudaro keturias atskiras dalis: kaimynystė (gyvenamoji aplinka), individualios ir psichologinės savybės, gyvenamosios aplinkos trukdžiai ir individualūs ir psichologiniai trukdžiai. Blokai tarpusavyje ribojasi ir jų sudaromos dalys atskleidžia kliento (šeimoms) stiprybes ir trukdžius priklausomus nuo aplinkos faktorių ir asmeninių faktorių. Kliento (šeimoms) įvardijamos stiprybės ir trukdžiai padeda atskleisti kokiose srityse klientas (šeima) yra stiprus ir savarankiškas, į tai atsižvelgus, pasitelkus stiprybes gali išspręsti ir pašalinti trukdžius.

Taikant šiuos metodus su klientu (šeimai), konsultantas leidžia klientui (šeimai) suprasti, kad nuo jo priklauso tolimesni sprendimai ir veiksmai planavimo procese.

Konsultantas užmezgęs ryšį su klientu (šeima) išsamiai pristato metodo taikymą, tikslą ir būdą. Su kliento (šeimoms) sutikimu, konsultantas pasiruošia vaizdinio šeimoms ryšių tinklo sudarymui. Paruošia patalpas bei reikiamas priemones. Konsultantas sudarymo procese dalyvauja kaip dalyvis, kuris stebi kaip klientas (šeima) jaučiasi kalbant apie tam tikrus asmenis, kokia kliento kūno kalba, apie ką kalba išsamiai, o apie ką vengia kalbėti. Konsultantas tikslinasi, užduoda klausimus susijusius su nurodytu objektu (pvz. Kas lėmė, kad šį asmenį priskyrtė prie neigiamai vertinamų asmenų?; Kaip manote, ką Jus turėtumėte padaryti, kad Jūsų dvasinis atstumas su šiuo asmeniu sumažėtų?; Ką norėtumėte pakeisti savo sudarytame šeimoms ekologiniame žemėlapyje? ir t.t.). Konsultantas vaizdinio šeimoms ryšių tinklo sudarymo metu turi galimybę užmezgti kontaktą su konsultuojamu, išsamiai apžvelgti šeimoms situaciją, sužinoti naują informaciją bei patikslinti jau turimą informaciją, išskirti jos stiprias ir silpnas savybes, nukreipti klientą (šeimą) apsvarstyti sunkumus bei ieškoti sprendimo būdų.

2.3. Praktinio įvertinimo modelio taikymo galimybės

Socialinio darbo praktikoje dirbant su klientu (šeima), panaudojus praktinio įvertinimo modelį taikant vaizdinį šeimoms ryšių tinklą ir stiprybių ir trukdžių išskyrimą, pastebėta, kad šis modelis leidžia klientui (šeimai) visokeriopai įsitraukti į savo šeimoms įvertinimo etapą, objektyviai apžvelgti situaciją, atsakyti į klausimus bei užduoti naujus, sistemiškai analizuoti ir vertinti pasiruošiant kitam etapui. Klientas (šeima) klijuoja, braižo, nustato atstumus, svarbą ir reikšmę, kuria savo šeimoms vaizdą. Tokiu būdu konsultuojamasis visokeriopai įsitraukia į įvertinimo etapą, jaučiasi svarbus, kelia hipotezes, tikslina informaciją, paneigia klaidingą informaciją, turi galimybę pats analizuoti ir vertinti bei ieškoti atsakymų ir sprendimo būdų į sunkumus ar problemas, apžvelgia ir aptaria tarpusavio santykius su jį siejančiais asmenimis ir institucijomis, išryškina savo stiprybes ir silpnas, priima jam naudingus ir reikalingus sprendimus. Su turimu „bagažu“ klientas sėkmingai bei suprasdamas darbo svarbą yra motyvuotas pereiti prie planavimo etapo, kuriame planuoja savo veiksmus bei prisiima atsakomybę už tolimesnį darbą ir vidinius bei išorinius pokyčius. Gvaldaitė (2009) remdamasi Bruscağlioni (1994) teigia, kad kliento naujo poreikio ar troškimo atsiradimas tai įgalinimo atskaitos taškas, kuomet siekiama pokyčio. Neįmanoma kalbėti apie įgalinimą, jeigu trūksta poreikio ir troškimo, kadangi būtent šis dėmuo susijęs su bet kuria gyvenimo sritimi ir yra aktyvinimo objektas, siekiant pokyčio. Šiuo atveju troškimas (no-

ras) įvardijamas kaip pokyčio skatinamoji jėga. Klientas turėdamas poreikius ir troškimus nori veikti, tai reiškia klientas planuodamas įvardina „noriu padaryti“ ir „esu pats atsakingas“, išeidamas iš prieš tai nusistatymo „reikia padaryti“ ir „nori socialinis darbuotojas“. Esant tokiems vidiniams pokyčiams, kurie pasiekiami per įvertinimo etapo metu naudojamus metodus, klientas pereina iš „reikia“ į „noriu“, prisiima atsakomybę už savo gyvenimą ir jame vykstančius pokyčius, kurių iniciatorius ir vykdytojas yra jis pats. Dvarionas ir kt. (2014) teigia, kad ypač svarbu kai socialiniai darbuotojai paslaugos klientui ar jo šeimos nariams, sudaro sąlygas aktyviai įsitraukti į sprendimų priėmimą. Todėl dalyvavimas paslaugos teikimo procese leidžia patiems klientams atpažinti ir įsivardyti savo poreikius bei kontroliuoti asmeninius pokyčius gyvenime, kitaip tariant, įgalina klientus. Įgalinamas klientas skatinamas keistis bei keisti jį supančią aplinką, analizuoti ir atsakingai mąstyti bei veikti, suteikiama pasirinkimo galimybių laisvė, reikiamos žinios, nurodomi ištekliai (Vencloviėnė, 2015).

Panaudojus praktinį įvertinimo modelį su klientu (šeima), pastebėta, kad pasirinktais metodais ir būdais, klientas (šeima) kelia hipotezes, užsibrėžia tikslus ir analizuoja kaip turėtų pasielgti norint pakeisti tam tikrus santykius arba situaciją. Dėl šios priežasties kaip tolimesnis žingsnis darbe su klientu (šeima) seka veiklos planavimo etapas, kurio turinį atspindi praktinio įvertinimo modelio metu aptarta informacija. Veiklos planavimo etapas seka kaip tolimesnis žingsnis, kurio kūrime klientas įgalinamas įsitraukti į jo kūrimą ir vykdymą. Klientas su konsultanto pagalba iškelia hipotezę, aptaria tikslą bei nustato veiksmus, kuriuos atlikus bus pasiektas tikslas. Tikslas pasiekimas atspindi laukiamą rezultatą bei teigiamą pokytį.

Išvados

Įvertinimas socialinio darbo praktikoje yra integralaus socialinio darbo proceso etapas, kuris teoriškai išskiriamas į atskirą fazę, tačiau praktikoje toks atskyrimas beveik neįmanomas, kadangi įvertinimas įgyvendinamas viso socialinio darbo proceso metu.

Galimas mokslinis bei meninis įvertinimo socialiniame darbe stiliai, tačiau manoma, kad kombinuotas įvertinimo metodas, kuris apima abiem stiliams būdingas savybes bei principus, yra efektyviausia strategija įgyvendinant įvertinimą socialiniame darbe.

Įvertinimas turi remtis asmens personalizacijos, įgalinimo, neteisiančio požiūrio bei konstruktyvaus bendradarbiavimo tarp darbuotojo ir kliento principais, tam, kad bendro naratyvo pagrindu būtų sudaromos prielaidos sprendimams dėl tolimesnių veiksmų sprendžiant kliento problemą bei siekiant pokyčių.

Praktinis įvertinimo modelis, kuris susideda iš vaizdinio šeimos ryšių tinklo metodo ir stiprybių ir trūkčių metodo, naudojamas kaip socialinio darbo įrankis darbui su klientu (šeima). Praktinio įvertinimo modelio taikymas socialiniame darbe įgalina klientą (šeimą) įsitraukti į viso proceso darbą bei objektyviai išanalizuoti situaciją. Praktinio įvertinimo modelio metu taikomi metodai leidžia klientui (šeimai) suvokti ir pamatyti jo šeimos istoriją ir esamą situaciją bei prisiimti atsakomybę už tolimesnius veiksmus. Klientas (šeima) įgalinamas ir įpareigojamas darbui dėl jo šeimos, turint omenyje, kad be jo motyvacijos ir pagalbos teigiami rezultatai nebus pasiekti.

Klientas (šeima) vaizdiniais metodais ir priemonėmis analizuoja, užsibrėžia tikslus, suplanuoja veiksmus bei priima sprendimus veiklos planavimo etapui. Vaizdiniais socialinio darbo metodais sukuriama plati erdvė darbui socialiniams darbuotojui su klientu (šeima), taip pereinant socialiniam darbuotojui iš santykių „reikia padaryti“ (darbuotojo atsakomybė) prie santykio su klientu „noriu padaryti“ (kliento atsakomybė).

Literatūra

- Barkauskaitė, M. ir Gudžinskienė, V. (2007). *Aukštosios mokyklos dėstytojų pedagoginių kompetencijų bei gebėjimo taikyti šiuolaikines studijų technologijas tobulinimas*, Vilnius: Petro ofsetas.
- Cambridge english dictionary*. Prieiga per internetą: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/assessment>
- Clifford, D. (2008). *Anti-oppressive ethics and values in social work*. New York: Palgrave Macmillan.
- Common assessment framework*. Prieiga per internetą: <http://www.protectingchildren.org.uk/cp-system/child-in-need/caf>
- Cooper, B. (2000). The measure of a competent child care social worker? *Journal of Social Work Practice: Psychotherapeutic Approaches in Health, Welfare and the Community*, 14(2), 113-124.
- Coulshed, V. ir Arme, J. (2012). *Social work practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Dictionary thesaurus*. (1999). London: Covent garden books.
- Dvarionas, D. Motiečienė, R. Ruškus, J. Mažeikienė, N. Naujanienė, R. (2014). Įgalinančių socialinių paslaugų modelis socialinės gerovės politikos kontekste. Kaunas: VDU.
- Fook, J. (2012). *Social work: a critical approach for practice*. London: Sage.
- Framework for the assessment of children in need and their families*. (2000). London: Stationery office.
- Gvaldaitė, L. (2009). *Igalinimas socialiniame darbe*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Gvaldaitė, L ir Švedaitė, B. (2005). *Socialinio darbo metodai*. Vilnius: SDRC.
- Healy, K. (2012). *Social work methods and skills*. New York: Palgrave Macmillan.
- Johnson, C. L. (2003). *Socialinio darbo praktika: bendrasis požiūris*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
- Johnson, C. L. Ir Yanca, S. J. (2010). *Social work practice: a generalist approach (10th edition)*. Boston: Allyn & Bacon.
- Jurkuvienė, R. Gajdosikienė, I. Jokubauskė, S. (2015). *Jėgos ir galios diferenciacija lietuviškajame socialiniame darbe su socialinės rizikos šeimomis*, Vilnius: VU.
- Lindsay, T. (2013). *Social work intervention*. Exeter: Learning matters Ltd.
- McDonal, C. (2006). *Challenging social work: The context of practice*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Midleton, L. (1997). *The art of assessment*. Birmingham: Venture press.
- Milner, J ir O'Byrne, P. (2009). *Assessment in social work*. 3rd edition, Basingstoke: Palgrave.
- Navaitis, G. (2002). *Psichologinis šeimos konsultavimas: teorijos ir metodai*. Vilnius: Tyto Alba.

- Navaitis, G. (2004). *Sociometriniai konsultavimo metodai*. Vilnius: MRU.
- O'Loughlin, M ir O'Loughlin, S. (2009, 2016). *Social work with children and families*. Exeter: Learning matters.
- Oxford english dictionary*. Prieiga per internetą: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/assess?q=assessing>
- Parker, J ir Bradley, G. (2014). *Social work practice*. London, UK: Learning matters.
- Parker, J. (2007). *The social work process: Assessment, planning, intervention and review*. London: Sage.
- Parker, J. (2010). *Effective practice learning in social work*. Exeter: Learning matters.
- Sutton, C. (1999). *Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
- Sutton, C. (2011). *Social work, community work and psychology*. Leicester: Wiley-Blackwell.
- Teater, B. ir Baldwin, M. (2012). *Social work in the community: making a difference*. Bristol: The policy press.
- The Victoria Climbié Enquiry report (2003), Norwich: Crown Copyright.
- Vaistų vartojimo Lietuvių kalbos komisija*. Prieiga per internetą: <http://konsultacijos.vlkk.lt/lit/33900>
- Vencloviėnė, M. (2015). *Įgalinimo samprata ir veiksniai socialinio darbo metodų perspektyvoje*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, Socialinės gerovės institutas.

IMPLEMENTING THE SOCIAL WORK PRACTICE GROUNDED IN ASSESSMENT THEORY WHEN WORKING WITH FAMILIES AT RISK

Prof. Dr. Vida Gudžinskienė

Rimvydas Augutavičius

Mykolas Romeris University, Lithuania

Justina Višnevskienė

Public organization Vilniaus SOS Children Village, Lithuania

Summary

The demand for writing this type of article is predetermined by the urging context of Lithuanian social work practice. The recent resonant cases of families at risk which have been noted by public because of ongoing abuse and death of children, in spite of the number of different professionals being involved with the families for years, have disclosed the necessity for empowering the social work professionals to use effective social work methods. Assessment in social work process is been considered to be the key element in effective practice which would result in change of clients' situation. However, the social work theory is often neglected by the professionals that are not able to move social work

principles into the practice. It is considered that social work practice should be organized in line with the theoretical principles, so the aim of this article is to introduce the effective assessment methods grounded in innovative social work theory and developed by social work professionals working with families at risk in Lithuania's socio cultural context.

The object of the study – the development and implementation of the practical method of assessment which is grounded in theory of social work.

The objective of the study – to analyze the theory of assessment in social work and to introduce the principles of narrative assessment application in social work with families at risk practice.

The study is been performed by making the scientific literature analysis and disclosure of inductive development of assessment model grounded in social work theory.

The assessment is the key element of social work process which is ongoing process, usually integrated into all phases of social work practice. The assessment has to help the social worker to use personalization and valuing the diversity principles, apply constructive cooperation between clients and social worker in order to lead the practice process based on narrative assessment approach in the decision making on further actions for the desired change.

The application of practical model of assessment which is been developed by integrating eco-mapping method, family strengths and difficulties chart and unique content of organizing assessment in order to develop common narrative together, is a handy to use tool that empowers the client to get involved into the process and realize the nature of their situation as well as to cooperate in decision making that leads into planning the further actions and development of family social work plan.

Key words: *assessment, social work theory, methods of assessment, family at risk, social work.*

Vida Gudžinskienė, socialinių mokslų (edukologija) daktarė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės gerovės fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: gyvenimo įgūdžių ugdymas(is), ugdymo proceso modeliavimas, sveikatos saugojimas, stiprinimas ir ugdymas, įvairių besimokančiųjų kompetencijų raiška, socialinių kompetencijų ugdymas, socialinių darbuotojų ir pedagogų rengimas.

Vida Gudžinskienė, Doctor of Social Sciences (Education), Mykolas Romeris University, Faculty of Social Welfare, Institute of Educational Sciences and Social Work, Professor. Research areas: modelling of educational process, (self-)development of life skills, health protection, promotion and (self-) education, expression of different student competences, development of social competences, social worker and teacher training.

Rimvydas Augutavičius, Mykolo Romerio universiteto Socialinės gerovės fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: suaugusių socialinės rizikos asmenų ugdymo procesas, socialinis darbas su šeima, socialinio darbo teorija, bendruomenės socialinė veikla, atvejo vadybos metodologija.

Rimvydas Augutavičius, Mykolas Romeris University, Faculty of Social Welfare, Institute of Educational Sciences and Social Work, lector. Research areas: education process of adults at social risk, social work with family, social work theory, community social work, methodology of case management.

Justina Višnevskienė, VŠĮ „Vilniaus SOS vaikų kaimas“, vyriausioji socialinė darbuotoja. Mokslinių tyrimų kryptys: socialinio darbo metodai, socialinis darbas su šeima, socioedukaciniai užsiėmimai su grupėmis.

Justina Višnevskienė, Public organization Vilnius SOS Children Village, chief social worker. Research areas: methods of social work, social work with family, socio-education practice with groups.